

Kaj Slovenci terjamo?

Presvetli naš cesar Ferdinand so dovoljili 15. Brezna (Sušca) letas vsim narodam in deželam našega cesarstva svobodno ustavo.

Kaj je to ustava? To je zlat, prav cesarski dar; še le pozneje bomo jasneje to spoznali. Do zdaj je sedelo nekoliko uradnikov v kaki pisarnici (kanclii), so umeli in napravljali postave in zakone za vse stanovne, kakor se jim je zdelo. Vsegavedejoči niso bili, to je le Bog sam, deželske potrebe in želje naroda so čisto le slabo poznali, posvetovati se z ljudmi, kateri imajo tudi možgane v glavi, akoravno v pisarnici ne sedijo, niso hoteli, in tako se je zgodilo, da so nekdanj izumeli in napravili dobre in koristne postave in zakone, nekdanj pa tudi — akoravno bi dobro mislili — deželi škodljive in narodu neprijetne, neprijetne in odporne, da je bilo vse narobe. Presvetli cesar so zdaj po ustavi ukazali, da se mora v vsaki deželi iz vsih stanov nekoliko pametnih in poštenih mož, zlahtnikov, duhovnikov, mestnjanov in tudi kmetov v deželski zbor zbrati. Nekatere bojo presvetli cesar k zboru poklicali, ti se imenujejo gospodi stališi (Stände), druge bode iz raznih stanov narod sam izbral in jih k zboru poslal, in ti se imenujejo poslaniki (Deputirte). Stališi in poslaniki v deželskim zboru zbrani se bojo za naprej od deželskih potreb pogovarjali, od narodnih želj se posvetovali in potem zakone in postave ustanovili — zato se reče, da imamo ustavo (Constitution). V zboru mora vsaki po svoji vesti pametno in serčno to govoriti in terjati, kar misli, da je vsi deželi, vsimu narodu k pridu. Kar se v zboru bode ustanovilo, to bode veljalo za vseh narod, za vso deželo, kakor hitro cesar zakon, to je postavo podpišejo. — Vsakemu človeku se tudi zdaj ne bode moglo vstreči, — tudi zdaj, ko bomo ustavo imeli, ne bodo nikomur pečeni golobi v usta leteli, vendar bodo zakoni in postave z božjo pomočjo od toliko pametnih mož storjene boljše od poprejšnjih, storjenih v pisarnicah od nekterih uradnikov po njih glavi in volji.

Taki deželski zbori se bodo v teh dneh zbrali v Ljubljani, v Celovcu, v Gradcu, v Zagrebu in tako dalje.

Kteri novi zakoni in postave se pak bodo ustanovili?

Natanjko se to še reči ne more. Kolikor sim jaz do zdaj zvedil, blizo vsi zbori sledeće stvari

terjajo:

da bi se občine svobodno ustrojile (freie Gemeindeverfassung), to se pravi, da bode jeden izmed sosedov župan in da si sosedji sami izberejo dva prisežnika (tako se imenujeta, ker morata zaperseči vse po pravici ravnati), ktera bi z županam vse, kar občino zadene obskerbela, bi zbrala cesarski davek, in ga nesla, kamor sliši, namesto, da vsaki gospodar hodi k gospodščini plačevati; občina bi sama svoje dohodke (Einkünfte) sprijemala, jih hranovala in spet upotrebila, brez da bi se druga gospoda v to mešala. Tako bi tudi pri cerkvah vse sami opravili; bolje bi gospodarili, ložeje bi svojo cerkev olepsali. Tako bi sosedščina, občina pri vsih rečeh, kar njo zadene, vse svobodno obračala, — kakor človek, kterimu se reče: svoj-bodi. Vsakega polleča bi bile sosednje (Gemeinde-Versammlung), v ktere bi vsaki sosed prišel. Župan in prisežnika bi rajtingo skazala in od vsih reči odgovarjala, kaj in kako sta postopala; vsi bi se pogovorili, kaj bi se dalo lepši in koristniši v sosedščini, v občini obrniti. Vsakega tretjiga leta bi se prisežnika na novo zbrala, ali pa spet ravno tista poterdila;...

da bi se zakoni (postave) mogli ustanoviti in narediti samo v deželskim zboru, koder so stališi in poslaniki — to se pravi gospodi, mestnjani in kmeti zbrani; — da bi si tudi nobednih davkov naložiti ne smelo, ako bi zbor ne privolil;...

da bi morali uradniki vsi, tudi naj viši od svojega uradovanja odgovarjati, — zboru vsakega leta rajtingo dati, koliko se je potrošilo in k čemu;...

da bi nikdo ne smel človeka samovoljno zapreti ali kazniti, temoč da se mora popred javno po prisežnikih obsoditi;...

da bi se pri sodiščih (Gerichten) vse javno, to je očitno pred ljudmi, in ustmeno (mündlich) sodilo in uradovalo. Koliko bi to bilo bolj dober kup, kakor toliko pisarije in pisarjev, in koliko nagleje bi se sodba dokončala!...

da bi se narodna straža (Nationalgarde) sostavila, to je: da bi se možje večji del doma eksercirati učili, in se po kasarnah toliko ne potikali, doma delo zamudili, nekdanj na dom prav pozabili, zraven pa deželi toliko silo denarjev stali; kadar je mir naj bodo doma; kedar je vojska primemo pa vsi za orožje...

Teh stvari blizo v vsih deželah terjajo — naši slavenski brati v združenih kraljevinah Dalmacije, Horvatije in Slavonije ravno to zahtevajo (imeti hočejo) in tudi še:

da so nezavisni svobodni narod;

da imajo svojo gospodo, tudi v naj višjih deržavnih službah (ministerium) iz svojega naroda.

da pri ti priči od zdaj v njihovih treh kraljevinah ne sme nobedne časti, ne duhovske ne svetovne (geistliche oder weltliche Anstellung) imeti in obnašati, ako ni v teh kraljevinah rojen;

da se desetine in rabote odkupijo;

da se more svobodno govoriti, učiti, tiskati dati in verovati;

da so pri deržavnim zboru vsigdar vsi stani zastupljeni (repraesentirt);

da se mitnice (Mauthen) na meji kraljevin Horvatske, Slavonije in Dalmacije in med deržavami in italijansko-avstrijanskimi odstranijo in henjajo;

da se slavenski jezik upelje v vse pisarnice in v vse nižji in višji učilnice;

da se v Zagrebu vseučilišče Universität (to se vé da slovensko) utemelji ali povzdigne; in še več drugih imenitnih reči.

Taki zakoni (postave) se bojo ustanovili in naredili, kar do zdaj slišimo. Taki zakoni se bodo tudi nam dobro prilegli, in nam se ni potreba za nje toliko poganjati, ker blizo vsi avstrijanski narodi ravno to iščejo. Kaj pa mi Slovenci bomo želeli za nas posebej?

Naj perva, naj imenitniši stvar, za ktero se vsi Slovenci z vso močjo možko in serčno oglašiti moremo, je:

Slavenska narodnost (Nationalität) in slavenski jezik! To je za nas: *conditio sine qua non!* to se pravi: ali se mi ne oglasimo, kakor svobodni narod in ako svoj jezik ne ubranimo — smo muha, smo kakor riba brez vode, kakor ptica brez perut... za nas je djano. Ako pa mi le samo svojo narodnost in svoj jezik zdaj ubranimo, je vse dobro; ako bi se nam nobena druga želja ne spolnila kakor letá, — je toliko, kakor da bi že vse druge naše želje spolnjene bile.

Da svojo narodnost in jezik ubranimo in povzdignemo, moramo želeli in terjati:

1. Da se vsi Slovenci, kakor naj bližnji brati, zjedini v jeden narod, in da bi imeli vsi vkup jeden slovenski zbor.

Na Koroškim nas je 116,000, na Štajarskim 378,000, na Krajskim 438,000, na Goriškim in Terzaškim 217,000, na Banatskim 22,000, na Vogerskim 60,000 in v Istrii 230,000. Tako na sedem strani razdeljeni in razcepljeni smo vsi in povsod siromaki, — kjerkoli se oglasimo, je nas premalo, karkoli rečemo, nam besedo lahko poderó; ako bodemo pa zjedinjeni, nas bode blizo poldrugí milijon... naša beseda bode veljala in povsod lahko obstala; dobiček bodemo pa imeli vsi. Mi moramo imeti jeden zbor cele Slovenije, h kateremu morajo priti stališi in poslaniki iz vsih slovenskih krajev in seboj prineesti vse pravice, ktere do zdaj imajo. S tem ostanemo prej in potlej verni narod svojega cesarja;

2. Slovenski jezik mora imeti v slovenskih krajih popolnoma to pravico, ktero ima nemški v nemških, italijanski v italijanskih...

To je naravno; vsaki narod ljubi svoj jezik, zato tudi mi. Le po svojim jeziku se mora narod izobraziti in povzdigniti; ako se materinski zanemari, umira narod, ako jezik utihne, izumerje narod; zato

3. mora nam biti svobodno (*frei*) upeljati slavensčino v vse pisarnice in šole višje in nižje v Slovenii... ako hočemo, kadar hočemo in kakor hočemo.

Kdor je količkaj pameten in pravičen, bode spoznal, da nam to pred Bogom in pred celim svetom pravici sliši... ali pa kdo drugači misli, mu za zlo nimamo, pa ne smemo in nočemo poslušati, še manj pa ubogati. Mi dopustimo vsakimu narodu, da ima pisarnice in šole v svojem jeziku, mi pa terjamo, da se to v naših krajih tudi nam na voljo pusti. Mi nočemo drugih narodov barati hodit, kako bodemo v slovenskih krajih pisarnice in šole poravnali; vse kar naš jezik in našo narodnost, naše pisarnice, šole in uradnike v Slovenii zadene, hočemo po svoji volji poravnati, mi očitno sami naj bolj vemo, kje na črevelj tišči; mi s tem nikomur krivice ne storimo, svojiga jezika in svoje narodnosti nikomur ne silimo v njegove kraje, v Slovenii mora pa naša volja in naša beseda veljati. Kaj bi rekli, postavim, Nemci ali Italijani ako bi jih kdo hotel prisiliti, ptuj jezik v njih pisarnice in šole upeljati?... Oni bi rekli: taka sila je v nebo vpijoči greh; tak v nebo vpijoči greh bi pa tudi bil, ako bi kdo nas hotel v tem siliti.

Mi nemščine ne bodemo na vrat na nos zapustili, mi je iz pisarnic in šol pri ti priči tudi spraviti ne moremo, ako ravno bi hoteli; mi samo terjamo, da nam je svobodno v tem storiti, kakor se bode nam naj bolj prav zdelo.

4. vsaki uradnik (*Beamter*) v slovenskih krajih, kteri se za naprej bode postavil v službo mora popolnoma slovensko znati.

Da morajo uradniki v slovenskih krajih popolnoma slovensko znati, je že davno zapovedano in ukazano, pa ta ukaz se je čisto zanemaril, za naprej se mora natanjko spolnovati. Vsaki izmed nas naj na to pravico pazi, da se spolnuje. — Da uradnik v Slovenii slovensko popolnoma zna, se po vsi pravici terjati more. Kaj bi, postavim, Nemci ali Italijani rekli, ako bi se jim uradniki, jezik naroda nezajoči, v pisarnice postavili? Spodili bi jih! Ako uradnik v Slovenii našega jezika ne zna, je kmetam čisto prav velika škoda, Kmet se po nemško ne more tako pogovoriti z uradnikom, kakor bi rad; čisto razume zakone in postave, v ptujem jeziku pisane, na opak, ali celo nič, in, ako jih prelomi se vendar po nedolžnim kazni; nekda mora nekaj podpisati, da sam ne ve prav kaj in k čemu, zadnjič še le nekako zve in se mora začeti pravdati. Kriv je neveden uradnik, škodo terpi pa nedolžni kmet. Pisarnice in uradniki so zavoljo naroda, ne narod zavoljo pisarnic in uradnikov, na svetu; kdo hoče v Slovenii uradovati (*Amt verwalten*) in časti obnašati, bodi duhovske ali svetovne, mora naš jezik popolnoma znati, mi ne moremo vse svoje kmete na vseučilišče poslati, da bi se ptujih jezikov naučili zavoljo nekterih uradnikov. — Ako se ta postava spolnuje, bodo naši ljudi v službe, urade in v časti prišli, in gotovo prijazniši za svoj narod skerbeli, kakor vsaki ptujec;

5. v vsakim gimnaziji v Slovenii se mora za slavensčino stolica (*cathedra*) ustanoviti in po konkurzu učitelj postaviti, kteri tudi ostala slav. narečja razume; v Zagrebu naj se po volji južnih Slavenov utemelji, da moremo, kakor je komu drago iti na nemško ali slavensko vseučilišče;

6. pri nemškem zvezu (*deutschen Bund*) nočemo biti, naj je kakor hoče. Mi smo in bodemo verni našemu presvetlemu cesarju in naši ustavnej (*constitutionel*) vladii, mi hočemo biti in ostati v prijateljskim zvezu z vsemi narodi našega cesarstva, tudi z Nemci, z ostalo Germanijo in s ptujemi nemškimi vladarji, pa zato nimamo nič opraviti; vsaki zvez s tistimi Nemci bi nam očitno škodoval, oni bi nam ponemčili in poplavalí naše mesta, potle gradí, zadnjič morebiti še naše polja in gorice, kakor se v nekterih krajih že vidi. V svojo škodo tega nočemo.

Mnogo vekov je naš narod dremal gledé narodnosti, ako zdaj junaško na noge ne skočimo, bode v naprej umiral. Mi se smemo oglasiti, mi le pravico terjamo, za pravico pa se sme, ali da prav rečem, ima vsaki pravičen potegniti; mi svobodno moremo se oglasiti, ker je zdaj ravno čas, da potrebe slovenskega naroda razodenemo; vsi narodi svoj jezik in svojo narodnost branijo, zakaj bi mi tega ne storili; ustava ni samo drugim narodom dana, temoč tudi za nas, da svoj mili jezik in svojo narodnost povzdignemo; mi hočemo v svojih slovenskih krajih gledé narodnosti in jezika samo to doseči, kar Nemci v nemških, Italijani v italijanskih deželah že davno imajo. Ako je za druge narode prav, ne bode samo za nas greh. To nam nekdo za zlo vzeti ne more, še manje pa braniti; mi smo svobodni narod, mi smo avstrijskim narodom jednaki, nobenemu izmed njih podložni, samo našemu presvetlemu cesarju in naši ustavnej vladii. Vsi narodi vkup vlečejo, Nemci, Italijani... naj potrebniji je pa nam Slovencam, ki smo tako razdeljeni.

Mi se moramo sami za svojo stvar poganjati; ali mi sami za se, za svojo narodno srečo, za jezik in narodnost ne poskerbimo, drugi naravno se manje. Ali bodemo čakali, da bodo ptuji narodi nas zbudjali in opomenjali, nam slovenske pisarnice in šole ponujali, drugi za nas govorili? — Tako ni sonca na nebu! Na to moremo čakati do sodnega dne.

Matija Majer,
stolni kaplan.